

# ՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ԵԿԵՂԵՅԻ

ՀԱՅԿ ԴԵՐԶՅԱՆ

Իրավաբանական գիտությունների թեկնածու

## ՀՈԳԵՎՈՐ-ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ՀԱՐԱԲԵՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԴԵՐԸ ԱԶԳԱՅԻՆ ԱՆՎՏԱՆԳՈՒԹՅԱՆ ԱՊԱՀՈՎՄԱՆ ԳՈՐԾՈՒՄ

Յուրաքանչյուր պետության կարևորագույն խնդիրներից և հիմնական, առանցքային մասնաշաղկապներից է ազգային անվտանգության ապահովումը, առանց որի անհնար է պատկերացնել անձի, հասարակության, պետության մոտավոր կենսագործունեությունն ու բնականոն զարգացումը:

Աշխարհի արդի ուղղափառապաշտական, սոցիալ-տնտեսական, ինչպես նաև հոգևոր-մշակութային փոփոխությունները պարտադրում են ոչ միայն անվտանգության ժամանակակից համակարգի ստեղծման և գործառնության համար անհրաժեշտ հայեցակարգային մոտեցումներ մշակել, այլև այդ համակարգի առանձին բաղկացուցիչների համապատասխան ուսումնասիրություններ և դրանց կենսագործունեությունն ապահովող կառուցակարգերի կատարելագործմանն ուղղված կոնկրետ աշխատանքներ կատարել:

Գաղտնիք չէ, որ անվտանգությունը ենթադրում է հասարակական այնպիսի վիճակ, որն ապահովում է անհատի, հասարակության և պետության անվտանգությունը և բազմակողմանի, համաչափ զարգացումը: Սակայն եթե մենք սահմանափակվենք անվտանգության մասն մակերեսային մեկնաբանմամբ, ապա հետազոտությունների առանցքից դուրս կմնա ազգային անվտանգության համակարգը կազմող, վերջինիս էությունը բացահայտող հարաբերությունների համալիրը, որն իր հերթին կարող է հակասական կարծիքների, անվտանգության մասին սխալ պատկերացումների թյուրըմբռնման տեղիք տալ:

Իրավաբանական գրականության մեջ ազգային անվտանգությունը հասկացվում է որպես պետության և հասարակության այնպիսի կացություն, երբ ապահովված է անձի, հասարակության և պետության անվտանգությունը, որը ենթադրում է երկրի տարածքային ամբողջականության, տնտեսության բնականոն զարգացման, ինքնիշխանության, սահմանադրական կարգի, հասարակության նյութական և հոգևոր արժեքների, քաղաքացիների իրավունքների, ազատությունների և օրինական շահերի, ինչպես նաև շրջակա միջավայրի պաշտպանությունը ներքին և արտաքին սպառնալիքներից:

Ծավալին, սակայն, այն է, որ ազգային անվտանգության ինստիտուտը զուտ իրավական տեսանկյունից դիտարկելիս որոշ հեղինակներ ուղղակիորեն անտեսում են հոգևոր հարաբերությունների ողջ համալիրը, որոնք ոչ միայն պայմանավորում են ազգային անվտանգության ապահովվածության վիճակը, այլև որակական առումով ձեռք են բերում անվտանգության ապահովման շարժիչի, մղիչի կարգավիճակ: Փաստորեն, անվտանգության ինստիտուտի էությունը հնարավոր չէ զուտ պոզիտիվիստական դիտարկումնե-

րով բացահայտել: Նման պարագայում ուսումնասիրությունների առանցքից դուրս են մնում անվտանգության մերքին կողմը կազմող հոգևոր-արժեքային գործոնները:

Չի կարելի ազգային անվտանգության համակարգի բաղկացուցիչներն ուսումնասիրելիս անտեսել հասարակության հոգևոր արժեքների անվտանգության, վերջիվերջո հասարակության մորմավ կենսագործունեության համար շարժիչ ուժ հանդիսացող հոգևոր-մշակութային բոլոր գործոնների հանգամանալից հետազոտումը: Օտտ դեպքերում հոգեվոր արժեքների անվտանգությունը կախված է վերջիններիս սպառնացող վտանգների կանխատեսումներից և ճիշտ իրավական գնահատականներ տալուց:

Գաղտնիք չէ, որ հոգևոր-արժեքային ճիշտ կողմնորոշում չունեցող, ջլատված և մասնատված, հիվանդ հասարակությունը չի կարող ազգային անվտանգության ապահովմանը նպաստող, օժանդակող գործոն հանդիսանալ: Նման հասարակության պարագայում ազգային անվտանգության ապահովվածությունն ինքնին բացառվում է:

Գաղափարական և հոգևոր առումով միասնական հասարակության առկայության պայմաններում գրեթե բացառվում են կրոնական, դավանանքի, ռասայական կամ այլ սոցիալական հակամարտությունների ծագումն ու զարգացումը: Միմյեջեռ, հակառակ դեպքում, ազգային անվտանգությունը, դեռ ավելին, պետականությունն անխուսափելիորեն վտանգված և դատապարտված են կործանման: Խորհրդային տարիներին քանի որ գերիշխում էր կոմունիստական գաղափարախոսությունը, հոգևոր հարաբերությունները և քրիստոնեական արժեքները մղվել էին հետին պլան: Դեռ ավելին, աշխարհիկ պետությունն կառուցելու կոմունիստական հայեցակարգի ելակետային, առանցքային սկզբունք էր համարվում ոչ թե պետության և Եկեղեցու տարանջատումը, այլև գործնականում՝ Եկեղեցու հալածումն ու մեկուսացումը:

Նման պայմաններում խոսք անգամ չէր կարող լինել գաղափարական այլակարծության, հոգևոր արժեքների քարոզչության, դավանանքի ազատության մասին: Այսինքն, եթե տասնամյակներ շարունակ կուսակցական պարտադրանքով պայմանավորված մերհասարակական զարգացումներն էին որոշում երկրի քաղաքական, տնտեսական և հոգեվոր-մշակութային համակարգերի բնույթը և գերազանցապես այդ գործոններով էին պայմանավորված արտաքին քաղաքականության ու միջպետական հարաբերությունների ընթացակարգը, ապա ներկայումս վիճակն այլ է՝ տեղի է ունենում ճիշտ հակառակը:

Ինտեգրացիոն գործընթացների անմիջական ազդեցությամբ ձևավորված նախադրյալների թելադրանքով արտաքին գործոններն են որոշում զարգացող (ՀՀ-ն դասվում է զարգացող պետությունների շարքին) պետությունների քաղաքական, տնտեսական և հոգևոր համակարգերի ստեղծման և զարգացման ուղիությունները: Միմյեջեռ օտարածին նորամուծությունները, օտար հոգևոր արժեքների ռեցեպցիան կարող է կործանարար լինել հասարակության, հետևաբար մասն ազգային անվտանգության համար: Նամանավանդ, ներկայումս ՀՀ-ում տարածվող օտարածին հոգևոր ուսմունքները ոչ միայն ջլատում, քնեռացնում են հասարակությանը, այլև իրենց հոգևոր թերարժեքությամբ և թվացյալ քրիստոնեական արժեքաբանությամբ հիվանդացնում են հասարակության հոգևոր արժեքային համակարգը, թուլացնում վերջինիս դիմադրողականությունը:

ՀՀ Սահմանադրության 23 հոդվածի համաձայն՝ յուրաքանչյուր ոք ունի խղճի և դավանանքի ազատության իրավունք: Աշխարհիկ պետության պայմաններում մարդն ազատ է

կրոնական հայացքներ ունենալու կամ չունենալու հարցում, իրավունք ունի ինչպես մի-անձնյա (անհատապես), այնպես էլ այլ անձանց հետ համատեղ դավանել ցանկացած կրոն կամ չդավանել ոչ մեկը, ազատորեն ընտրել, ունենալ ու տարածել կրոնական և այլ համոզմունքներ և գործել դրանց համապատասխան:

Կրոնի և համոզմունքների արտահայտման ազատությունը կարող է սահմանափակվել միայն օրենքով՝ սահմանադրությամբ նախատեսված հիմքերով: Մասնավորապես ՀՀ Սահմանադրության 45-րդ հոդվածի համաձայն՝ մարդու և քաղաքացու առանձին իրավունքներ և ազատություններ կարող են օրենքով սահմանված կարգով ժամանակավորապես սահմանափակվել ռազմական դրության ժամանակ կամ սահմանադրական կարգին սպառնացող անմիջական վտանգի դեպքում (հոդված 55, կետ 14):

Բացի այդ, սահմանադրությամբ ամրագրված մարդու և քաղաքացու հիմնական իրավունքները և ազատությունները կարող են սահմանափակվել օրենքով, եթե դա անհրաժեշտ է պետական և հասարակական անվտանգության, հասարակական կարգի, հանրության առողջության ու քարքերի, այլոց իրավունքների և ազատությունների, պատվի և քարի համբավի պաշտպանության համար (ՀՀ Սահմանադրություն, հոդված 44):

Խղճի և դավանանքի ազատության սկզբունքը ենթադրում է նաև, որ անթույլատրելի է որևէ մեկի, այդ թվում՝ նաև պետության անօրինական միջամտությունը կրոնի նկատմամբ քաղաքացիների վերաբերմունքի գործում: Սահմանադրությամբ ամրագրված նորմերը բավարար են ժողովրդավարական, իրավական պետություն կերտելու համար:

Խնդրին, սակայն, զուտ իրավական տեսանկյունից մայելը կարող է այնպիսի բացասական հետևանքների առաջացման պատճառ հանդիսանալ, որոնց զարգացումը կործանարար է ՀՀ-ի հասարակության և պետության համար: Հարցին գաղափարական համալիր մոտեցում ցուցաբերելու դեպքում պարզ է դառնում, որ գործնականում ՀՀ հասարակությունը փաստորեն դառնում է կրոնական-գաղափարական կեղծ ուսմունքների ազդեցիկի զոհ, որը կարող է նույնիսկ համապետական դրսևորում ստանալ: Նման ուսմունքները ներկայիս հայ իրականությունում դրսևորվում են զանազան աղանդների և աղանդավորական շարժումների ձևով:

Աղանդը մարդկանց այնպիսի մի խումբ է, որոնց համոզմունքը հիմնված է որոշակի առաջնորդի գերազանցության պատկերացման վրա, ինչն անխուսափելիորեն առաջ է բերում քրիստոնեության գլխավոր սկզբունքների մերժում, որոնք բխում և ուսուցանվում են Աստվածաշնչում<sup>1</sup>: Աղանդներն, այսպիսով, ժխտելով քրիստոնեական ճշմարիտ սկզբունքները, որոնք քարոզվում են Հայ Եկեղեցու կողմից, մերժում են հենց Հայ Եկեղեցին: Միևնույն ժամանակ Հայոց Եկեղեցու դարերից եկած ազգանպաստ գործունեությունը հավաստվում է հենց մեր ժողովրդի պատմությամբ: Դարերի ընթացքում պետականության բացակայության պայմաններում Հայ Եկեղեցին ստանձնել է հայ ժողովրդի միասնականությունն ապահովելու, հոգևոր-ազգային նկարագիրը պահպանողի դերը:

Այսպիսով, մերժելով Եկեղեցին՝ տվյալ ուսմունքները քարոզող աղանդները ժխտում են ազգի ինքնություն և անկախ գոյատևումը, վտանգի տակ են դնում հասարակության

<sup>1</sup> Տես՝ Զորջ Մաք-Դոուել, Դոն Ստյուարտ «Մոլորեցնողներ», 2002 թ., 13 էջ:

միասնությունն ու ամբողջականությունը, որ ազգային անվտանգության համակարգի և հայ պետականության համար կործանարար հետևանքներ է ունենալու:

Ցավալիմ այն է, որ այս ամենին իրավական համարժեք գնահատական չի տրվում, քանի որ աղանդների այժմյան գործունեությունն առնվազն կարելի է որակել որպես հոգեորսություն: Միմյնդեռ աշխարհի զարգացած գրեթե բոլոր պետություններում գործում են հոգեորսությունն արգելող բազմաթիվ նորմատիվ ակտեր:

Հետևաբար հայ հասարակական կյանքի ներկա զարգացումներն ընթանում են ոչ թե հասարակության միասնականացման, գաղափարական և կրոնական ամբողջականացման ուղիով, այլ սոցիալական տարբեր խմբերի, հոգևոր-կրոնական անհանդուրժողականության սերմանման ճանապարհով: Իսկ սահմանադրության համապատասխան դրույթների ոչ ճիշտ մեկնաբանումն ու անիրացվելիությունը միայն նպաստում են վերը նշված բացասական գործընթացների զարգացմանը:

Եթե իրավաբանական գրականության մեջ ազգային անվտանգությունը բնորոշվում է որպես անհատի, հասարակության, պետության անվտանգության, իրավունքների ու օրինական շահերի, նորմալ կենսագործունեության ապահովվածությունը ներքին և արտաքին սպառնալիքներից, ապա անհրաժեշտություն է առաջանում նաև պարզել, թե աղանդներն արդյոք կարելի՞ է դասել ազգային անվտանգությանը սպառնացող վտանգների թվին և այն դիտարկել իրավական հարթության վրա:

Ազգային անվտանգության սպառնալիքը քաղաքացու, հասարակության և պետության՝ օրենքով պահպանվող շահերին հնարավոր վտանգ ներկայացնող պայմանների, գործոնների և գործընթացների ամբողջությունն է:

Սպառնալիքները կարող են ծագել ինչպես արտաքին վտանգներից, այնպես էլ պետության ներհասարակական գործընթացների ոչ օրինաչափ և սխալ բնույթից: Ազգային անվտանգության արտաքին սպառնալիքներն իրենց բնույթով կարող են ուղղված լինել ինչպես պետության և հասարակության կենսագործունեության առանձին ոլորտների դեմ, այնպես էլ ընդգրկել այդ բոլոր ոլորտների ամբողջությունը:

Աղանդների գործունեության վտանգավորությունն առավել բարձրացնում է այն հանգամանքը, որ վերջինների ազդեցության ոլորտն ընդգրկում է հասարակության կենսագործունեության գրեթե բոլոր ոլորտները: Մասնավորապես նրանց ողջ քաղաքականությունը տարվում է անհատներին մոլորեցնելու, ապակողմնորոշելու ուղղությամբ: Իսկ հասարակության և պետության գործունեությունը հիմնվում է առանձին անձանց վրա: Այդ անհատների ամբողջությունն է հենց ձևավորում հասարակությունը, որը հանդիսանում է պետականության կերտողն ու երաշխավորողը: Միմյնդեռ խեղված հոգևոր-արժեքային կողմնորոշում ունեցող անհատը, հետևաբար նաև պետական մտածելակերպից, ազգային արժեքային համակարգից զուրկ անձը չի կարող առողջ հասարակության, ազգային և պետական անվտանգության հիմնաքար հանդիսանալ:

Գաղտնիք չէ, որ հոգեպես և գաղափարապես միասնական հասարակությունը շատ ավելի բարձր դիմադրողականություն ունի, քան անհանդուրժողականությամբ ջլատված, մասնատված հասարակությունը: Իսկ աղանդները հենց մասնատում են հասարակությունը և ստեղծում անհանդուրժողականության մթնոլորտ: Միմյնդեռ միասնականությամբ և բարձր դիմադրողականությամբ օժտված հասարակությունն առավել դյուրին կարող է դի-

մագրավել և հաղթահարել ազգային անվտանգությանը սպառնացող վտանգները: Առանդների հակապետական գործունեության ամենավառ օրինակ կարող է հանդիսանալ Եֆովայի վկաների գեներալ չդիմելու քարոզչությունը:

Ազգային անվտանգությունն ամենից առաջ ենթադրում է պաշտպանության ֆունկցիան (գործառնություն), որը երկրի տարածքային ամբողջականությունը, պետության և հասարակության անվտանգությունն ապահովող ամենաառաջնային ֆունկցիան է:

Անվտանգության ներքին սպառնալիքները կարող են ծագել ինչպես առանձին անհատների և սոցիալական խմբերի ապակառուցողական գործողությունների, այնպես էլ սխալ հասարակական-քաղաքական, սոցիալ-տնտեսական, հոգևոր-արժեքաբանական գործընթացների հետևանքով: Այստեղից էլ անհրաժեշտություն է առաջանում առանձին աղանդների գործունեությանը իրավական ճիշտ գնահատական տալը: Արդյոք կարելի՞ է այն ազգային անվտանգության սպառնալիք համարել:

Քանի որ աղանդներն արտասահմանյան ծագում ունեցող և արտասահմանից ղեկավարվող կազմակերպություններ են, որոնց գործունեությունը շատ դեպքերում կրում է ապազգային, ապակառուցողական, քրիստոնեական իրական արժեքաբանությունից զուրկ բնույթ, ուստի, անվերապահորեն կատարելով կենտրոնականացման և ղեկավար մարմինների ցուցումները, կազմալուծում են հասարակությունը և սպառնալիքի տակ դնում անվտանգության ողջ համակարգը:

Դրանք առավելապես հանդիսանալով արտաքին գործոնների արդյունք՝ հասարակությունը կազմալուծում և մասնատում են ներսից: Վերջիվերջո չպետք է մոռանալ, որ բոլոր ժամանակների ամենահզոր և ամենավտանգավոր գեները գաղափարականն է, որի ազդեցությունը պատերազմից էլ կործանարար է:

Պետություններում հոգևոր-արժեքային ճգնաժամերն անգամ սոցիալ-տնտեսական վիճակի բարելավման ու զարգացման պայմաններում կարող են փորձել խարխլելու ազգային անվտանգության հիմքերը՝ դառնալով անվտանգության հիմնական սպառնալիքներից մեկը:

Հոգևոր-արժեքային ճգնաժամը հիմնականում տարածվում է կրոնական-դավանական ապարեզում, որն ընդգրկում է հասարակական կյանքի բոլոր ոլորտները: Միայն տնտեսական համակարգի կատարելագործման միջոցով հնարավոր չէ ազգային անվտանգության ապահովման համար անհրաժեշտ երաշխիքներ ստեղծել:

Հոգևոր-մշակութային ճգնաժամը կարող է կաթվածահար անել ողջ հասարակությունը, իսկ արժեքային սխալ կողմնորոշման տարածումը՝ վտանգել ազգային անվտանգությունը: Ուստի ներկայումս անհրաժեշտ է քրիստոնեական արժեքների քարոզում, ժողովրդի և Եկեղեցու հոգևոր միասնության ամրապնդում, ինչպես նաև ապակողմնորոշող, հասարակությունը մասնատող հոգևոր կեղծ ուսմունքների դեմ գործուն պայքար ծավալել: Միայն այս պայմաններում մենք կարող ենք վստահ լինել, որ հոգևոր-արժեքային ճիշտ կողմնորոշում ունեցող հասարակությունն է կերտում և երաշխավորում ազգային անվտանգության համակարգի գոյությունը:

**ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ**

Телеган В. М., Историко-социологический анализ развития социальной и социологической мысли по проблемам национальной безопасности. Безопасность. Информационный сборник, 1995, N 21 (ст. 105-106).

ՀՀ Մաճմաճադրութիւն, 05.07.1995 թ., էջ 9, 14-15:

Толстой Л. Н., Право и нравственность. Сочинения, М., 1994 г. (ст. 15).

Фрак С. Л., Человек в поисках смысла. М., 1992 г. (ст. 31-32).

Maier C. S., Peace and security. Studies for, 1990, p. 12.

Национальная безопасность, Интеллектуальный подход, М., 1994 г. (ст. 69-70).